

فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۷، شماره ۲، تابستان ۱۳۹۳، صفحات ۱-۱۹

آسیب‌شناسی شرکت‌های تعاونی محصولات گلخانه‌ای استان کرمانشاه

امیرحسین علی‌بیگی، شهیر گراوندی، و زهرا اطهری*

تاریخ دریافت: ۱۳۹۰/۴/۱۴ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۱/۱/۲۶

چکیده

حرکت در راستای پیشرفت تعاونی‌های گلخانه‌ای نیازمند شناسایی آسیب‌های مبتلابه آنهاست. در واقع، شناسایی این آسیب‌ها سبب افزایش توان رقابتی این واحدهای اشتغال‌زا خواهد شد. از این رو، هدف کلی مطالعه توصیفی پیمایشی حاضر بررسی و شناسایی آسیب‌های شرکت‌های تعاونی محصولات گلخانه‌ای استان کرمانشاه بود. جامعه آماری تحقیق دربرگیرنده مدیران عامل این شرکت‌هاست که در ۱۳۹۰ به روش سرشماری بررسی شده‌اند. بر اساس یافته‌های پژوهش حاضر، تعاونی‌های محصولات گلخانه‌ای استان تا حدودی آسیب‌پذیرند. آسیب‌های این شرکت‌ها با استفاده از تحلیل عاملی در پنج عامل اقتصادی-اعتباری، منابع انسانی، سیاسی-قانونی، اداری-مدیریتی، و فرهنگ کار تعاونی طبقه‌بندی می‌شوند؛ همچنین، برای مقابله با آسیب‌های پیش رو، تعاونگران مربوط راهکارهای مدیریت بهینه تعاونی، مشارکت اعضا، رعایت اصول فنی و تخصصی در فرایند تولید، رعایت اصول فنی و تخصصی در فرایند تاسیس گلخانه، بازاریابی محصولات، و راهکارهای قانونی و اداری را پیشنهاد می‌کنند.

* به ترتیب، نویسنده مسئول و دانشیار گروه ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه رازی، کرمانشاه (baygil@gmail.com); دانشجوی دکتری توسعه روستایی دانشکده کشاورزی دانشگاه رازی کرمانشاه، و کارشناس ارشد ترویج و آموزش کشاورزی دانشکده کشاورزی دانشگاه رازی کرمانشاه.

کلیدواژه‌ها: آسیب‌شناسی/ تعاونی/ گلخانه/ تعاونی محصولات گلخانه‌ای/ کرمانشاه (استان).

***

مقدمه

یکی از راهکارهای مناسب برای تجاری و رقابتی شدن بخش کشاورزی و حضور فعال آن در بازارهای جهانی توسعه واحدهای تجاری بهره‌برداری گلخانه‌ای است (لیث و همکاران، ۱۳۸۹). این نکته از سوی مسئولان مورد توجه قرار گرفته و موجب شده است که در سال‌های اخیر، توسعه برنامه کشت گلخانه‌ای برای تولیدات خارج از فصل به منظور استفاده بهینه از منابع آب و خاک، بهره‌گیری از قطعات کوچک و امکانات موجود در روستاها و حاشیه شهرهای پرجمعیت فاقد زمین و آب کافی در رأس برنامه‌های آنها قرار گیرد (شفیعی و پورجوپاری، ۱۳۸۵: ۲۴). بر اساس پاره‌ای از بررسی‌های انجام‌شده، کشت‌های گلخانه‌ای می‌توانند زمینه را برای استفاده کارآتر از منابع، عرضه دائمی، اشتغال‌زایی بیشتر، عملکرد بالاتر (بشرآبادی و زینل‌زاده، ۱۳۸۶)، مدیریت بهینه آب و خاک (کریمی و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۷)، صرفه‌جویی در مصرف انرژی (Lansink and Silva, 2003: 395)، کنترل عوامل نامساعد جوی، بیماری‌ها و آفات (شریفی، ۱۳۸۷: ۶۰؛ Bame and Bullen, 2007: 4؛ Takeda, 1999) فراهم آورند. با توجه به مزایای کشت گلخانه‌ای، هم‌اکنون این راهکار تقریباً در تمامی نقاط دارای شرایط مساعد برای این نوع واحدهای تولیدی به‌کار گرفته شده است. استان کرمانشاه نیز از جمله استان‌های برخوردار از مزایای این نوع کشت به‌شمار می‌رود. البته در حال حاضر، گلخانه‌های این استان بیشتر به کشت صیفی‌جات و گل‌های شاخه‌بریده و زینتی اختصاص دارند (کریمی و آگهی، ۱۳۸۹: ۳۵).

بیشتر واحدهای گلخانه‌ای در کشور و به‌ویژه در استان کرمانشاه در قالب تعاونی فعالیت می‌کنند، که دلیل آن برخورداری از مزایای متنوع انجام فعالیت تولیدی در این قالب است. با این همه، آمار تعاونی‌های راکد و غیرفعال تولید محصولات گلخانه‌ای نیز در استان

کرمانشاه نگران‌کننده است، به طوری که از کل شرکت‌های تعاونی تولید محصولات گلخانه‌ای، تنها حدود سی درصد فعال‌اند. این موضوع بیانگر وجود آسیب‌ها (ها) در این بخش تولیدی مهم و اشتغال‌زاست. بر اساس بررسی‌های انجام‌شده، تاکنون در استان کرمانشاه هیچ مطالعه‌ای به آسیب‌شناسی شرکت‌های تعاونی تولید محصولات گلخانه‌ای نپرداخته است. بنابراین، یافته‌های پژوهش حاضر از جنبه‌های بسیاری می‌تواند به محققان و برنامه‌ریزان بخش تعاون کمک کند تا به چاره‌اندیشی و برنامه‌ریزی برای حل آسیب‌های شناسایی‌شده بپردازند.

مروری بر پژوهش‌های داخلی نشان می‌دهد که عواملی از قبیل: وضعیت اقتصادی و قدرت خرید، روحیه تعاون و همکاری، موقعیت مکانی محل احداث، شبکه‌های ارتباطات جاده‌ای و حمل‌ونقل، خدمات پشتیبانی، شبکه‌های تامین نیرو (آب، برق و گاز)، تحصیلات و تخصص مدیر یا مالک، آموزش‌های عمومی و تخصصی نیروی کار، آگاهی از مسائل صنعت گلخانه، بازار محصولات و نهاده‌ها و منابع اطلاعاتی، داشتن نظام حسابداری و حسابداری، و وجود بازار مصرف و تقاضا از مؤلفه‌های بسیار مهم در پایایی فعالیت‌های این نوع تعاونی‌ها محسوب می‌شوند (غنچی و همکاران، ۱۳۸۹: ۸۶؛ بهنیا و داروندی، ۱۳۸۴: ۵۴)، به طوری که عدم توجه بدین مؤلفه‌ها می‌تواند منجر به آسیب‌پذیری گلخانه‌ها در موقعیت‌های متفاوت شود. علاوه بر این، فقدان مدیریت صحیح و استفاده از روش‌های زیست‌شناختی در کنترل آفات و بیماری‌ها (ارده و غزوی، ۱۳۸۹)، انتخاب نامناسب مکان، نوع گلخانه و پوشش آن، نوع محصول (شفیعی و پورجوپاری، ۱۳۸۵: ۲۶؛ Grafiadellis, 1987: 328)، بالا بودن هزینه‌های انرژی (Kerr, 1998: 3281؛ Hu et al., 2011)، و عدم آگاهی و اطلاعات کافی اعضا در زمینه فعالیت تعاونی‌های گلخانه‌ای (Latimer et al., 2002) ممکن است به کاهش بهره‌وری، سرمایه و امکانات و نیز افزایش آسیب‌پذیری در گلخانه‌ها بینجامد.

با توجه به مطالب یادشده، اهداف اختصاصی پژوهش حاضر عبارت‌اند از:

- شناسایی آسیب‌های پیش روی تعاونی‌های محصولات گلخانه‌ای استان کرمانشاه؛

- تحلیل عاملی آسیب‌های شناسایی شده؛
- بررسی علل غیرفعال شدن تعاونی‌های راکد محصولات گلخانه‌ای؛ و
- شناسایی راهکارهای فعال‌سازی تعاونی‌های راکد محصولات گلخانه‌ای.

روش پژوهش

روش غالب تحقیق حاضر کمی بوده و پژوهش از نوع توصیفی-پیمایشی است. به منظور شناسایی علل رکود تعاونی‌های راکد و مهم‌ترین مسائل موجود آنها و اساسی‌ترین راهکارهای رفع مشکلات موجود نیز از روش کیفی استفاده شده است. جامعه آماری پژوهش شامل مدیران عامل شرکت‌های تعاونی محصولات گلخانه‌ای فعال و راکد در استان کرمانشاه بوده است (N=50) که از آن میان، 34 شرکت راکد و بقیه فعال بوده‌اند. پژوهش حاضر که در 1390 انجام شده، از روش سرشماری برای گردآوری اطلاعات بهره گرفته است. ابزار اصلی گردآوری اطلاعات نیز پرسشنامه بوده است. روایی ظاهری و محتوایی پرسشنامه را پانلی از متخصصان تأیید کرده‌اند. همچنین، برای برآورد پایایی پرسشنامه، از روش آلفای کرونباخ استفاده شده است؛ میزان این ضریب برای بخش سوم ابزار تحقیق برابر با 0/84 به دست آمده که نشان‌دهنده پایایی پرسشنامه است.

پس از طی فرایند داده‌پردازی، محاسبات آماری با استفاده از برنامه SPSS انجام شده است. به منظور گردآوری و تحلیل داده‌های بخش کیفی، از مصاحبه شبه‌ساختارمند و تحلیل محتوا (شیوه تحلیل فراوانی کلمات باری (Barry, 1998)) استفاده شده است. یادآور می‌شود که پژوهش حاضر، برای دسته‌بندی و استخراج عوامل مرتبط با آسیب‌های تعاونی‌های محصولات گلخانه‌ای، از تحلیل عاملی بهره گرفته است.

نتایج و بحث

ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای پاسخ‌گویان و تعاونی‌های آنها

میانگین سن مدیران عامل تعاونی‌های مورد بررسی ۴۴ سال (انحراف معیار = ۹/۸ سال) بود. از لحاظ سطح تحصیلات نیز به ترتیب، ۳۰، ۳۷/۵ و ۳۲/۵ درصد دارای تحصیلات پنجم ابتدایی، دیپلم و کارشناسی بودند. بر اساس یافته‌های پژوهش، در این جامعه، بی‌سواد وجود نداشت.

همچنین، به‌طور میانگین، آخرین جلسه هیئت مدیره تعاونی‌ها چهار سال پیش برگزار شده و از آن زمان تاکنون دیگر جلسه‌ای برگزار نشده است. البته نوزده درصد تعاونی‌ها امسال آخرین جلسه خود را برگزار کرده‌اند؛ ۴۶ درصد نیز بیش از پنج سال است که جلسه‌ای نداشته‌اند. به‌طور کلی، از بدو تأسیس تاکنون، یک بار اعضای هیئت مدیره تعاونی‌ها تغییر کرده است. به‌طور متوسط، حدود ده سال از تأسیس تعاونی‌های محصولات گلخانه‌ای استان کرمانشاه می‌گذرد.

در پاسخ به چگونگی «انگیزه‌ها و دلیل اصلی تشکیل تعاونی محصولات گلخانه‌ای» از نگاه پاسخ‌گویان، ۵۴ درصد کسب درآمد، ۴۱ درصد اشتغال و ۶۹ درصد نیز تولید عنوان شده است؛ علاقه به کشاورزی فقط برای ده درصد عامل اصلی محرک برای تشکیل تعاونی بوده است. بدین ترتیب، می‌توان گفت که تولید، کسب درآمد و اشتغال انگیزه‌های اصلی افراد برای تشکیل تعاونی‌های مورد نظر بوده است (بدیهی است که با توجه به انتخاب بیش از یک دلیل از سوی برخی از پاسخ‌گویان، مجموع درصدها بیش از عدد صد باشد).

به‌طور متوسط، تاکنون مسئولان تعاونی‌های مورد بررسی دو بار درخواست وام کرده و تنها یک بار موفق به دریافت آن شده‌اند؛ میانگین این متغیر ۴۴ میلیون تومان و نمایه آن ۲۷ میلیون تومان بوده است. بانک‌های عامل از ۹۵ درصد افراد، در قالب تضمین، وثیقه ملکی دریافت کرده‌اند؛ برای حدود هشتاد درصد افراد محل اجرای طرح به‌صورت ضمانت در رهن بانک است؛ همچنین، برای پنج درصد افراد فقط سفته و ضامن معتبر پذیرفته شده

است. از آنجا که بسیاری از افراد هر دو مورد وثیقه ملکی و محل اجرای طرح را به عنوان تضمین مطرح کرده بودند، جمع درصدها بیش از عدد صد است.

متوسط مساحت زمین گلخانه‌های مورد نظر حدود نه هزار متر و به‌طور مثال، مساحت زمین گلخانه بیست درصد افراد کمتر از شش هزار متر مربع بوده است. در این زمینه، تعدادی از گلخانه‌داران مورد مطالعه عنوان کردند که مساحت گلخانه کمتر از ده هزار متر مربع مقرون به صرفه نیست.

در ادامه، وضعیت تعداد دوره‌های آموزشی تخصصی و مربوط به تعاون بررسی شده است و بر اساس یافته‌های پژوهش، ۸۷ درصد از افراد شرکت‌کننده در تحقیق در هیچ دوره آموزشی مرتبط با فعالیت تخصصی خود که محصولات گلخانه‌ای محسوب می‌شود، شرکت نکرده‌اند. این آمار برای مدیران شرکت‌های تعاونی فعال ۷۵ درصد و برای مدیران شرکت‌های راکد ۷۹ درصد برآورد شده است. وضعیت شرکت در دوره‌های آموزشی مربوط به تعاون قدری بهتر بوده، تاکنون تنها ۴۴ درصد هیچ‌گونه آموزشی ندیده‌اند؛ بقیه نیز به‌طور عمده در دوره آموزشی مدیران هنگام تشکیل تعاونی شرکت جسته‌اند. در پی، با بهره‌گیری از تحلیل عاملی، به شناسایی آسیب‌های تعاونی‌های محصولات گلخانه‌ای استان کرمانشاه می‌پردازیم.

تحلیل عاملی آسیب‌های شرکت‌های تعاونی محصولات گلخانه‌ای

به‌منظور دسته‌بندی و استخراج عوامل مرتبط با آسیب‌های تعاونی‌های محصولات گلخانه‌ای، از تحلیل عاملی استفاده شد. از آنجا که آزمون بارتلت در سطح یک درصد معنی‌دار شده و شاخص KMO محاسبه‌شده برابر با ۰/۷۵ بوده است، مناسب بودن داده‌ها برای انجام این تحلیل تأیید می‌شود (جدول ۱).

جدول ۱- مقدار KMO و آزمون بارتلت

مجموعه مورد تحلیل	مقدار KMO	مقدار بارتلت	سطح معنی‌داری (sig.)
آسیب‌های شرکت‌های تعاونی محصولات گلخانه‌ای	۰/۷۵۲	۲۶۴۱/۶۸	۰/۰۰۰

منبع: نتایج تحقیق

به‌طور کلی، پنج عامل استخراج شدند که در مجموع، ۷۶/۲ درصد از واریانس کل را تبیین کرده‌اند (جدول ۲). وضعیت قرارگیری متغیرها در عوامل با فرض واقع شدن متغیرهای با بار عاملی بزرگ‌تر از ۰/۵ بعد از چرخش عامل‌ها به روش وریماکس و نام‌گذاری عامل‌ها در جدول ۳ آمده است.

جدول ۲- عامل‌های استخراج‌شده همراه با مقدار ویژه، درصد واریانس و درصد واریانس تجمعی

عامل‌ها	مقدار ویژه	درصد واریانس مقدار ویژه	درصد واریانس تجمعی
(۱) اقتصادی-اعتباری	۶/۶۴	۲۰/۲۷	۲۰/۲۷
(۲) منابع انسانی	۵/۴۸	۱۷/۱۳	۳۷/۴
(۳) سیاسی-قانونی	۴/۹۷	۱۶/۲۶	۵۳/۶۶
(۴) اداری-مدیریتی	۳/۶۹	۱۲/۰۲	۶۵/۶۸
(۵) فرهنگ کار تعاونی	۳/۱۵	۱۰/۵۲	۷۶/۲

منبع: نتایج تحقیق

جدول ۳- عوامل مربوط به آسیب‌های تعاونی‌های محصولات گلخانه‌ای بر اساس بار عاملی

بار عاملی	متغیرها	عامل
۰/۸۵	عدم دسترسی به وام با بهره مناسب	اقتصادی - اعتباری
۰/۸۴	عدم بازپرداخت اقساط وام	
۰/۸۱	نوسان قیمت نهاده‌ها	
۰/۷۸	بالا بودن قیمت هزینه‌های انرژی (آب، برق و گاز)	
۰/۷۶	قیمت فروش محصولات تولیدشده	
۰/۷۴	عدم دسترسی به موقع به نهاده‌های لازم	
۰/۷۳	نوسان میزان تقاضای مصرف‌کننده در فصول مختلف	
۰/۷۱	محدودیت سرمایه و منابع مالی	
۰/۷	گرانی وسایل و تجهیزات گلخانه	
۰/۶۸	عدم برخورداری گلخانه از امکانات تمام‌خودکار (سامانه‌های حرارتی، دما، رطوبت و سم‌پاش)	
۰/۶۷	بالا بودن هزینه‌های تعمیر و نگهداری	
۰/۶۵	بالا بودن نرخ بیمه	
۰/۶۳	بالا بودن دستمزد کارگران	
۰/۶۳	عدم دسترسی به بازار مناسب فروش	
۰/۸۲	کمبود کارگر ماهر و متخصص در زمینه محصولات گلخانه‌ای	منابع انسانی
۰/۸	نبود مهندسان کشاورزی باسواد برای آموزش و مشاوره	
۰/۷۸	کاربردی نبودن آموزش‌ها	
۰/۶۷	نداشتن اطلاعات و مهارت فنی و تخصصی لازم	
۰/۶۲	عدم آگاهی اعضا از اصول تعاونی	سیاسی - قانونی
۰/۷۶	مشکلات ناشی از سیاست‌های دولت	
۰/۷۳	مشکلات ناشی از قوانین و مقررات دولتی	اداری - مدیریتی
۰/۷۴	عدم برگزاری جلسات هیئت مدیره و مجمع عمومی	
۰/۷۱	مدیریت ضعیف تعاونی	

عامل	متغیرها	بار عاملی
فرهنگ کار تعاونی	عدم اعتماد اعضای تعاونی به مدیریت تعاونی	۰/۶۲
	عدم پیروی اعضا از هیئت مدیره و مدیر عامل	۰/۶
	عدم مشارکت اعضا در امور مالی تعاونی	۰/۷۲
	عدم مشارکت اعضا در جلسات	۰/۷
	بی‌علاقگی اعضا نسبت به کار خود	۰/۶۴
	بی‌اعتنایی اعضا نسبت به مسائل تعاونی	۰/۶۳
	نبودن حس همکاری در اعضای تعاونی	۰/۶
	عدم اعتماد اعضای تعاونی به یکدیگر	۰/۵۶
	مشکلات ناشی از وجود رابطه‌های خانوادگی در تعاونی	۰/۵۳

منبع: نتایج تحقیق

بر اساس یافته‌های پژوهش، عامل اقتصادی- اعتباری مهم‌ترین آسیب تعاونی‌های محصولات گلخانه‌ای شناخته شده است. از این رو، از لحاظ آسیب‌شناسی، به ترتیب، «اهمیت مسائل مربوط به جریان اخذ تسهیلات مالی»، «نوسان قیمت نهاده‌ها»، «بالا بودن نرخ هزینه‌های آب، برق و گاز»، «پایین بودن قیمت فروش محصولات تولیدشده»، «نوسان میزان تقاضای مصرف‌کننده در فصول مختلف» و «محدودیت سرمایه و منابع مالی» مهم‌ترین مشکلات کنونی تعاونی‌های گلخانه‌ای به‌شمار می‌روند. پس از عامل اول، متغیرهای گروه منابع انسانی در جایگاه دوم قرار می‌گیرند. این متغیرها عبارت‌اند از: «کمبود کارگر ماهر و متخصص»، «نبودن مهندسان کشاورزی باسواد که به اعضای تعاونی آموزش دهند»، «کاربردی نبودن آموزش‌ها» و «نداشتن اطلاعات و مهارت فنی و تخصصی لازم». از آنجا که منابع انسانی توسعه‌یافته روند انجام فعالیت‌ها را به‌طور دقیق بررسی و تلاش می‌کنند که دانش و مهارت خود را به بهترین شکل در اختیار تعاونی‌ها قرار دهند، بهره‌مندی نیروی انسانی از مهارت و تخصص لازم از مهم‌ترین نیازهای تعاونی‌ها به‌شمار می‌رود؛ و در مقابل، عدم توجه بدان آسیب‌هایی جبران‌ناپذیر به بار می‌آورد.

همچنین، عامل سیاسی- قانونی در رتبه سوم جای دارد. در این زمینه، متغیرهای «مشکلات ناشی از سیاست‌های دولت» و «مشکلات ناشی از قوانین و مقررات دولتی» دسته‌بندی شده‌اند. بر این اساس، از دیگر آسیب‌های تعاونی‌های گلخانه‌ای «نبود تعریفی درست از رابطه دولت با تعاونی‌ها» و «وجود قوانین و مقررات نامناسب» است. از این‌رو، در خصوص سیاست‌ها و قوانین و مقررات دولتی، باید تغییر و تحولاتی صورت گیرد، به‌گونه‌ای که تعاونی‌ها با برخورداری از حمایت‌های دولت بتوانند استقلال خود را حفظ کنند.

عامل اداری- مدیریتی نیز در جایگاه چهارم قرار دارد. «عدم برگزاری جلسات هیئت مدیره و مجمع عمومی»، «مدیریت ضعیف تعاونی»، «عدم اعتماد اعضا به مدیریت تعاونی» و «عدم پیروی اعضا از هیئت مدیره و مدیر عامل» بدین عامل اختصاص یافته‌اند. در مطالعه حاضر، این عامل آسیب جدی برای تعاونی‌های گلخانه‌ای قلمداد نمی‌شود. به هر حال، نکته حائز اهمیت در مدیریت تعاونی‌ها این است که شرکت‌های تعاونی باید سازمان و مدیریت صحیح و روشن داشته باشند.

سرانجام، عامل فرهنگ کار تعاونی در رتبه پنجم از آسیب‌های مربوط به تعاونی‌های گلخانه‌ای قرار می‌گیرد. متغیرهای «عدم مشارکت اعضا در امور مالی و جلسات تعاونی»، «بی‌علاقگی و بی‌اعتنایی اعضا نسبت به کار خود و مسائل تعاونی»، «نبود حس اعتماد و همکاری اعضای تعاونی» و «مشکلات ناشی از وجود رابطه‌های خانوادگی در تعاونی» در این عامل دسته‌بندی شده‌اند. اگرچه فرهنگ کار تعاونی می‌تواند بر روند فعالیت تعاونی‌ها بسیار تأثیرگذار باشد، اما برای تعاونی‌های مورد مطالعه آسیب جدی محسوب نمی‌شود.

میزان آسیب‌پذیری تعاونی‌های پرورش محصولات گلخانه‌ای استان کرمانشاه

همان‌گونه که از جدول ۴ برمی‌آید، بیش از ۳۷ درصد از تعاونی‌های مورد نظر در حد کم و بسیار کم آسیب‌پذیرند. همچنین، میزان مواجهه با آسیب‌های مورد نظر تنها برای ۲/۵ درصد در حد بسیار زیاد است. اما میزان ابتلا به آسیب‌های یادشده برای نیمی از تعاونی‌ها در حد متوسط

بوده است. در کل، بر اساس میانگین کل محاسبه‌شده (۲/۵ از ۵)، می‌توان گفت که میزان ابتلا به آسیب در تعاونی‌های پرورش محصولات گلخانه‌ای استان کرمانشاه در حد متوسط است.

جدول ۴- توزیع فراوانی میزان آسیب‌پذیری تعاونی‌های پرورش محصولات گلخانه‌ای استان کرمانشاه

میزان آسیب‌پذیری	فراوانی	درصد	درصدتجمعی
بسیار کم	۴	۱۰	۱۰
کم	۱۵	۳۷/۵	۴۷/۵
تاحدودی	۲۰	۵۰	۹۷/۵
زیاد	۰	۰	۹۷/۵
بسیار زیاد	۱	۲/۵	۱۰۰

منبع: یافته‌های تحقیق

علل غیرفعال شدن تعاونی‌های راکد و راهکارهای پیشنهادی

در جدول ۵، تحلیل محتوای علل راکد شدن تعاونی‌های محصولات گلخانه‌ای در استان کرمانشاه از دیدگاه مدیران عامل تعاونی‌ها آمده است. غیر از موارد مربوط به وام و اقساط و سرمایه در گردش و نیز نداشتن تخصص و دانش و مهارت کافی در زمینه مورد نظر، توضیحات مشارکت‌کنندگان نشان از یک آسیب بسیار مهم دارد و آن هم اقتصادی و به‌صرفه نبودن تولید محصولات گلخانه‌ای در این استان است؛ به گفته برخی از آنها، تنها پانزده روز از سال یعنی، از ۱۰ تا ۲۵ آذر محصولات خارج از فصل از جاهای دیگر به استان سرازیر نمی‌شود. یکی دیگر از آنها نوشته بود: ایران برای تولید محصولاتی مانند خیار و گوجه فرنگی یک گلخانه طبیعی است و لزومی ندارد که این محصولات با هزینه زیاد در گلخانه مصنوعی پرورش یابد و با قیمت پایین به فروش برسد. جالب آنکه تقریباً اولویت‌بندی انجام‌شده و قابل مشاهده در جدول ۱، از آسیب‌ها، با آنچه در این بخش ارائه شده یکسان و هماهنگ است که از نشانه‌های معتبر بودن یافته‌های پژوهش حاضر به‌شمار می‌رود.

جدول ۵- علل راکد شدن تعاونی‌های محصولات گلخانه‌ای استان کرمانشاه

ردیف	علل راکد شدن تعاونی‌ها
۱	بالا بودن بهره بانکی وام‌ها
۲	کوتاه بودن مدت بازپرداخت وام‌ها
۳	بالا بودن قیمت نهاده‌ها و سوخت و عدم تناسب قیمت محصولات با هزینه‌های تولید
۳	بازاریابی نامناسب
۴	نوسان زیاد قیمت‌ها
۵	نبود شایستگی‌های فنی و علمی لازم در گلخانه‌داران
۶	اقتصادی و به‌صرفه نبودن تولید محصولات گلخانه‌ای در استان
۷	نامناسب بودن محل اجرای طرح‌ها با توجه به شرایط محیط (باد، طوفان، و سرما)
۸	پایین بودن مساحت مفید گلخانه‌ها (باید این مساحت حداقل یک هکتار باشد)
۹	کمبود کارشناسان متخصص و ماهر در استان
۱۰	عدم وجود دوره‌های آموزشی کاربردی و مفید
۱۱	عدم مشارکت اعضا با هم و با مدیر عامل
۱۲	مدیریت ضعیف
۱۳	کمبود سازنده خوب گلخانه در استان
۱۴	عدم پرداخت به‌موقع وام در زمان مورد نیاز
۱۵	سخت‌گیری بیش از حد در زمینه وثیقه گرفتن بانک‌های عامل

منبع: یافته‌های تحقیق

در ادامه پژوهش، در قالب یک سؤال باز، از مدیران عامل تعاونی‌ها خواسته شد که راهکارهایی را برای رفع مشکلات خود و بهبود شرایط موجود تعاونی‌های راکد مطرح کنند. خلاصه پیشنهاد‌های مدیران عامل تعاونی‌های فعال در جدول ۶ آمده است.

جدول ۶- راهکارهای بهبود شرایط موجود از دیدگاه مدیران تعاونی‌های فعال

ردیف	راهکارهای پیشنهادی
۱	بهره بانکی برای تولیدکنندگان کاهش یابد
۲	دوره‌های آموزشی تخصصی کاربردی برگزار شود
۳	بازپرداخت وام‌ها پانزده و یا حداقل ده‌ساله شود
۴	هزینه آب و برق و سوخت با تعرفه‌های کشاورزی محاسبه شود
۵	سطح زیربنای گلخانه‌ها حداقل ده هزار متر مربع در نظر گرفته شود
۶	کارشناسان دولتی در مورد صنعت گلخانه آموزش‌های لازم را ببینند تا بتوانند ما را راهنمایی کنند
۷	شرایط صدور تولیدات به کشور عراق فراهم شود
۸	افراد متقاضی از تحصیلات در زمینه کشاورزی برخوردار باشند
۹	مدیر عامل و اعضا در امور گلخانه درگیر باشند و کار کنند
۱۰	در صنعت گلخانه استان از روش‌های به‌روز استفاده شود
۱۱	تربیت و پرورش کارگران ماهر در زمینه فعالیت‌های گلخانه‌ای صورت گیرد
۱۲	بانک‌ها از تعاونی‌های محصولات گلخانه‌ای بیش از پیش حمایت کنند
۱۳	در انتخاب محصول برای تولید، به بازاریابی و قیمت آن بیشتر توجه شود

منبع: یافته‌های تحقیق

همچنین، خلاصه پیشنهادی مدیران عامل شرکت‌های تعاونی را کد پس از تحلیل محتوا در جدول ۷ آمده است.

جدول ۷- راهکارهای بهبود شرایط موجود از دیدگاه مدیران تعاونی‌های راکد

ردیف	راهکارهای پیشنهادی
۱	دوره‌های آموزشی تخصصی کاربردی برگزار شود
۲	بازپرداخت وام‌ها پانزده و یا حداقل ده‌ساله شود
۳	هزینه آب و برق و سوخت با تعرفه‌های کشاورزی محاسبه شود
۴	سطح زیربنای گلخانه‌ها حداقل ده هزار متر مربع در نظر گرفته شود
۵	در انتخاب محل مناسب طرح، آموزش‌های لازم به متقاضیان داده شود
۶	کارشناسان دولتی در مورد صنعت گلخانه آموزش‌های لازم را ببینند تا بتوانند ما را راهنمایی کنند
۷	شرایط صدور تولیدات به کشور عراق فراهم شود
۸	مدیر عامل و اعضا در امور گلخانه درگیر باشند و کار کنند
۹	سازنده‌های ماهر و متخصص از خارج از استان دعوت شوند
۱۰	در صنعت گلخانه استان از روش‌های به‌روز استفاده شود
۱۱	تربیت و پرورش کارگران ماهر در زمینه فعالیت‌های گلخانه‌ای صورت گیرد
۱۲	بانک‌ها از تعاونی‌های محصولات گلخانه‌ای بیش از پیش حمایت کنند
۱۳	ساخت گلخانه به صورت استاندارد انجام شود
۱۴	در انتخاب محصول برای تولید، به بازاریابی و قیمت آن بیشتر توجه شود

منبع: یافته‌های تحقیق

بررسی پیشنهادهای پاسخ‌گویان نشان می‌دهد که می‌توان راهکارهای برون‌رفت از مشکلات تعاونی‌های محصولات گلخانه‌ای استان کرمانشاه را در قالب راهکارهای مدیریت بهینه تعاونی، مشارکت اعضا، رعایت اصول فنی و تخصصی در فرایند تولید، رعایت اصول فنی و تخصصی در فرایند تأسیس گلخانه، بازاریابی محصولات، و نیز راهکارهای قانونی و اداری تقسیم‌بندی کرد.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

بر اساس یافته‌های پژوهش، انگیزه و دلیل اصلی پاسخ‌گویان برای تشکیل تعاونی‌های تولید محصولات گلخانه‌ای، به ترتیب، تولید، کسب درآمد و ایجاد اشتغال بوده است. به گفته بیشتر پاسخ‌گویان، تاکنون در زمینه فعالیت تخصصی خود که محصولات گلخانه‌ای محسوب می‌شود، در هیچ دوره آموزشی شرکت نکرده‌اند. از این رو، نمی‌توان انتظار داشت که اصول فنی و علمی تولید این‌گونه محصولات توسط افراد فاقد هر گونه تحصیلات قابل توجه در این زمینه رعایت شود، که خود دلیلی است بر راکد شدن بیش از پنجان درصد تعاونی‌های محصولات گلخانه‌ای. این موضوع اهمیت برگزاری کلاس‌های تخصصی و دعوت از متخصصان این حوزه برای آموزش به اعضای تعاونی‌ها و ارتقای سطح اطلاعات و مهارت فنی و تخصصی آنها را بیش از پیش آشکار می‌سازد.

نتایج نشان می‌دهد که میانگین میزان آسیب‌پذیری تعاونی‌های محصولات گلخانه‌ای در حد متوسط بوده است. نتایج تحلیل عاملی نیز حاکی از آن است که مهم‌ترین آسیب تعاونی‌های گلخانه‌ای آسیب اقتصادی-اعتباری است. هو و همکاران (Hu et al., 2011)، کر (Kerr, 1998) و غنچی و همکاران (۱۳۸۹) نیز بر اهمیت عامل اقتصادی-اعتباری تأکید کرده‌اند. در این راستا، پیشنهاد می‌شود که راهکارهایی مانند تسهیل در فرایند اعطای اعتبارات، الزام بانک‌ها به کاهش سود تسهیلات، افزایش زمان بازپرداخت وام‌ها، معرفی

بازارهای مناسب برای فروش محصولات تولیدی، و اطلاع‌رسانی به‌موقع در مورد شرایط حاکم بر بازار، تثبیت قیمت‌ها و کاهش نرخ هزینه‌های انرژی در اولویت قرار گیرند. آسیب بعدی تعاونی‌های گلخانه‌ای، مربوط به عامل منابع انسانی است. در شرایط کنونی، با توجه به تغییر و تحولات شگرف، کارآمد و توانمند کردن منابع انسانی از راه‌های به‌دست آوردن مزیت در بازارهای رقابتی است. بر همین اساس، باید تمهیداتی مناسب برای ارتقای سطح دانش و مهارت نیروی انسانی و ایجاد انگیزه در آنها اندیشید. شایان یادآوری است که در مطالعات متعدد همچون لاتیمر (Latimer et al., 2002)، غنچی و همکاران (۱۳۸۹)، محمدی (۱۳۸۸) و بهنیا و داروندی (۱۳۸۴)، به اهمیت عامل منابع انسانی توجه شده است. همچنین، محدودیت‌های سیاسی-قانونی از جمله آسیب‌هایی است که چه‌بسا به رکود تعاونی‌های تولید محصولات گلخانه‌ای بینجامد. از این‌رو، توصیه می‌شود که تغییراتی در سیاست‌های دولت و به‌طور مشخص، وزارت تعاون نسبت به شرکت‌های تعاونی صورت گیرد. دولت باید با در نظر گرفتن استقلال تعاونی‌ها نقش حمایتی خود را حفظ کند؛ و در عین حال، این حمایت صرفاً نباید مربوط به تسهیلات مالی باشد، بلکه باید در اصلاح قوانین و مقررات و حمایت از تولیدات داخلی نیز نقش حمایتی خود را جست‌وجو کند. در زمینه مشکلات مدیریتی-اداری و فرهنگ کار تعاونی، نتایج حاکی از آن است که هر چند، این عوامل به‌نوبه خود می‌توانند در فعالیت تعاونی‌ها اختلال ایجاد کنند، اما در حال حاضر، برای تعاونی‌های گلخانه‌ای آسیب جدی قلمداد نمی‌شوند. بر اساس نتایج تحلیل محتوا، غیر از موارد مربوط به وام و اقساط و سرمایه در گردش و هزینه‌های تولید و نیز نداشتن تخصص و دانش و مهارت کافی در زمینه مورد نظر که از علل راکد شدن تعاونی‌های محصولات گلخانه‌ای استان بودند، آسیب مهم دیگری نیز مشخص شد و آن هم لازم و اقتصادی نبودن محصولات گلخانه‌ای در استان کرمانشاه در قالب گلخانه

است؛ برای نمونه، به گفته پاسخ‌گویان، تنها پانزده روز از سال یعنی، از ۱۰ تا ۲۵ آذر محصولات خارج از فصل از جاهای دیگر به استان سرازیر نمی‌شود.

به‌طورکلی، پیشنهادها و راهکارهای رفع آسیب‌های شناسایی‌شده به نقل از خود تعاونگران و به تعبیری، خواسته‌های آنها برای برون‌رفت از وضعیت راکد فعلی عبارت‌اند از: بازپرداخت وام‌ها پانزده‌ساله و حداقل ده‌ساله شود، بهره بانکی برای تولیدکنندگان واقعی کاهش یابد، هزینه آب و برق و سوخت با تعرفه‌های کشاورزی محاسبه شود، دوره‌های آموزشی تخصصی و کاربردی در مورد مراحل مختلف پرورش محصولات گلخانه‌ای برگزار شود، در زمان تصویب، سطح زیربنای گلخانه‌ها حداقل ده هزار متر مربع در نظر گرفته شود، برای انتخاب محل مناسب طرح آموزش‌های لازم به متقاضیان داده شود، کارشناسان باغبانی بخش دولتی در مورد صنعت گلخانه آموزش‌های لازم را ببینند تا بتوانند درست تعاونگران را راهنمایی کنند، شرایط صدور تولیدات به کشور عراق توسط سازمان‌های مربوط همچون بازرگانی، گمرک و جهاد کشاورزی فراهم شود، افراد متقاضی تأسیس شرکت تعاونی محصولات گلخانه‌ای تا جای ممکن دارای تحصیلات کشاورزی در گرایش باغبانی باشند، سازنده‌های ماهر و متخصص گلخانه از خارج از استان دعوت شوند، چون افراد بومی دارای صلاحیت‌های لازم نیستند، هنرستان‌ها و مراکز آموزش کشاورزی به تربیت کارگران و کاردان‌های ماهر در زمینه پرورش محصولات گلخانه‌ای اقدام کنند و نسبت به توسعه رشته‌های خود در این زمینه همت گمارند؛ و سرانجام، در هنگام انتخاب محصول برای تولید به بازاریابی و قیمت توجه بیشتری شود؛ همچنین، آگاهی از اصول و مبانی بازاریابی محصولات کشاورزی بسیار حائز اهمیت است.

منابع

ارده، م. ج. و غزوی، م. (۱۳۸۹)، *مبانی کنترل بیولوژیک در محصولات گلخانه‌ای*. تهران: مؤسسه تحقیقات گیاه‌پزشکی کشور.

- بشرآبادی، ح. م. و زینل‌زاده، ر. (۱۳۸۶)، «بررسی آثار سیاستی و مزیت نسبی خیار و گوجه فرنگی گلخانه‌ای و فضای باز استان کرمان». *مجله علوم کشاورزی و منابع طبیعی*، سال ۱۴، شماره ۵.
- بهنیا، ع. و داروندی، س. (۱۳۸۴)، «بررسی مسائل و مشکلات گلخانه‌های موجود در استان خوزستان. خلاصه مقالات اولین کنگره بررسی مسائل و مشکلات کشت‌های گلخانه‌ای»، ۲۵ و ۲۶ خرداد ۱۳۸۴، اصفهان سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان اصفهان، صص ۵۹-۵۰.
- شریفی، م. (۱۳۸۷)، «مبانی و مزایای تأسیس گلخانه: بهره‌برداری بهینه از منابع آب و خاک با توسعه کشت گلخانه (سبزیجات و صیفی‌جات)». *مجله دام و کشت و صنعت*، سال ۹، شماره ۱۰۵، صص ۵۹-۶۰.
- شفیعی، ا. و پورجوپاری، ز. (۱۳۸۵)، «بررسی بازاریابی محصولات گلخانه‌ای در استان کرمانشاه». *مجله کشاورزی*، سال ۸، شماره ۲۱، صص ۲۳-۳۴.
- غنچی، م؛ خشنودی‌فر، ز؛ و ایروانی، ه. (۱۳۸۹)، «تحلیل مؤلفه‌های بازدارنده در توسعه واحدهای گلخانه‌ای (مطالعه موردی: شهرستان ورامین)». *مجله پژوهش‌های ترویج و آموزش کشاورزی*، سال ۳، شماره ۳، صص ۸۳-۹۳.
- کریمی، ش. و آگهی، ح. (۱۳۸۹)، «عوامل مؤثر بر موفقیت تعاونی‌ها: مطالعه موردی تعاونی‌های تولیدی محصولات خارج از فصل در استان کرمانشاه». *فصلنامه روستا و توسعه*، سال ۱۳، شماره ۲، صص ۳۱-۶۰.
- کریمی، ن؛ صدرالدینی، ع. ا؛ ناظمی، ا. ح؛ فرسادی‌زاده، د؛ حسین‌زاده دلیر، ع؛ و دهقانی، ف. (۱۳۸۹)، «تأثیر کم‌آبیری روی رشد و عملکرد خیار گلخانه‌ای». *مجله دانش آب و خاک*، سال ۱، شماره ۱، صص ۱۵-۲۵.
- لیث، ن؛ چیدری، م؛ و نادری مهدی، ک. (۱۳۸۹)، «تأثیر کارآفرینی بر اقتصاد گلخانه‌داری در استان آذربایجان غربی». *مجله علوم و فنون کشت‌های گلخانه‌ای*، سال ۱، شماره ۳.
- محمدی، ح. (۱۳۸۸)، «عوامل مؤثر بر توانمندسازی منابع انسانی». *نشریه تعاون*، سال ۲۰، شماره ۲۰۴ و ۲۰۵، صص ۲-۱۹.

Bame, M. and Bullen, G. (2007), *A Cost Assessment of Growing Greenhouse Tomatoes in North Carolina*. North Carolina: University of Carolina, Department of Agricultural and Resources Economics..

Barry, C. (1998), "Choosing qualitative data analysis software". *Sociological Research Online*, Vol. 3, No. 3, pp. 33-41.

-
- Grafiadellis, M. (1987), *Modern Greenhouses (in Greek)*. Thessaloniki: Aristotle University, 328 pp.
- Hu, H.; Xu, L.; Zhu, B.; and Wei, R. (2011), "A compatible control algorithm for greenhouse environment control based on MOCC strategy". *Journal of Sensors*, Vol. 11, No. 1, pp. 3281-3302.
- Kerr, S. (1998), *Alternative Allocation Methods for Greenhouse Permits: Pros and Cons*. Maryland: University of Maryland at College Park.
- Lansink, A. O. and Silva, E. (2003), "CO₂ and energy efficiency of different heating technologies in the Dutch glasshouse industry". *Journal of Environmental and Resource Economics*, Vol. 24, No. 2, pp. 395-407.
- Latimer, J.; Scoggins, H.; Barden, V.; and Lambur, M. (2002), "Need assessment survey of the Virginia greenhouse industry". *Virginia Agricultural Experiment Station, Information series, 12*, pp. 1-13..
- Takeda, F. (1999), "Out-of-season greenhouse strawberry production in soilless substrate". *Advances in Strawberry Research*, Vol. 18, pp. 4-15.

